

PREOTUL GHEORGHE I. COTENESCU (1886–1965), PROTOPSALT, PROFESOR, COMPOZITOR, DIRIJOR, PUBLICIST ȘI OM POLITIC

RADU PETRESCU*

Abstract

The intellectual portrait of Father Gheorghe I. Cotenescu sketched out in this essay performs a dual function. While paying tribute to the work and fate of a neglected, but fascinating inter-war scholar, it serves as a tool which allows us to focus on the reasons leading to his rather minor contribution to the proper music composition process. He used most of his remarkable energy in his generation's fight for the nation-state building (Greater Romania), and later on in the benefit of the church, seminary schools, politics, adult education lecturing, and local community, thus practically wasting his considerable gifts for music composing. For many years, he was one of the leading teachers, conductors and musicologists, preparing lots of talented students for careers in their chosen fields. When finally forced out to abandon his music teaching career by the far-right militarist regime and the impending Second World War, there was nothing left for him, and the coming to power of the totalitarian communist regime completed his downfall. As a prisoner of conscience, treated as a pariah and avoided even by his closest friends, Cotenescu simply disappeared from the memory of the music specialists. However, his many-sided and time-consuming activities are strong valid reasons for re-valuation of how we measure his "successful" musical career.

Keywords: Romania, Gheorghe I. Cotenescu, I. Popescu-Pasărea, "Precantors' Association", "Culture" magazine, teacher, musicologist.

În primăvara anului 2012 s-au împlinit 100 de ani de la stabilirea în fostul județ Muscel a preotului Gheorghe I. Cotenescu, reputat preot-profesor, compozitor și dirijor, născut în ziua de 4 iulie 1886, în comuna Izvoarele (azi în componența comunei Voinești) din județul Dâmbovița, personalitate interbelică marcantă a bisericii, culturii și școlii muscelene și românești și a muzicii corale din țara noastră.

După ce termină primele clase primare în comuna natală și un an la școala primară de băieți nr. 2 din Târgoviște, elevul Gheorghe I. Cotenescu urmează cursurile Seminarului inferior „Neagoe Basarab” din Curtea de Argeș (1888–1901), unde va fi încurajat de un mare promotor al muzicii psaltice și al „românirii” cântărilor bisericești, cultul arhimandrit Veniamin Nițescu, demnul urmaș la Argeș al mitropolitului Iosif Naniescu, cel înzestrat cu o voce de aur. Acesta, în cadrul corului cu voci mixte al Catedralei Episcopale, a remarcat talentul aparte al fiului de preot rural ce absolvise Seminarul Central din București și primea odinioară cuvinte de laudă din partea profesorului Ștefanache Popescu.

Ca urmare a aplicării legislației din domeniul învățământului introduse succesiv de miniștrii Take Ionescu și Spiru Haret, dispar multe seminarii inferioare (inclusiv cel din Curtea de Argeș), iar Gheorghe I. Cotenescu este repartizat la Seminarul Central, pe care îl absolvă în 1905, fiind la rândul său remarcat de valorosul profesor și protopsalt Ion Popescu-Pasărea și de basul Dimitrie Teodorescu, dirijorul corului. Îl pasionează însă în egală măsură limbile clasice și moderne, dar și româna și istoria, cea mai bună dovadă fiind premiul II la limba română, obținut la ediția din 1903 a concursurilor organizate anual la București de societatea culturală „Tinerimea Română” (precursoarele olimpiadelor naționale – n.a.).

Începând din 1905 și până în anul 1910, Gheorghe I. Cotenescu urmează cursurile Facultății de Teologie și își continuă în paralel studiile muzicale la Conservatorul de Muzică din București (absolvit în

* Radu Petrescu este publicist, membru al Societății de Științe Istorice din România (SSIR). E-mail: getaradu51@gmail.com

1912), beneficiind de îndrumarea unor mari meștri ai pedagogiei și muzicii românești din acea vreme: George Ștephănescu (canto) și Dumitru Georgescu-Kiriac (teorie solfegiu, armonie, dirijat coral). Alături de Gavriil Galinescu și Ștefan Popescu, a făcut parte din cadrul comitetului Societății Studenților în Teologie (pe lângă o voce deosebită de tenor, era și un bun violonist), ținând conferințe publice pe diferite teme: religioase, muzicale, culturale, naționale.

Va obține ambele licențe, iar examenul de capacitate îl va da în noiembrie 1923, obținând titlul de maestru de muzică bisericească și dreptul de a profesa în învățământul secundar începând cu data de 1 aprilie 1924.

Crescut de mic la strana bisericii ctitorite de tatăl său în 1877, se perfecționează continuu în perioada studenției, fiind angajat să cânte la strană în câteva biserici importante din Capitală: Stavropoleos, Sf. Nicolae-Vlădică, Spirea Nouă, Sf. Ștefan („Cuibul-cu-Barză”). E perioada în care, la inițiativa mentorului său, profesorul Popescu-Pasărea, face parte din echipa entuziastă care fondează în septembrie-decembrie 1910 „Asociația Generală a Cântăreților Bisericești din România *Macarie Ieromonahul*”, fiind ales secretar al primelor două consilii anuale de administrație și secretar de redacție al revistei profesionale *Cultura*, în care publică informații diverse și articole de critică muzicală și literară, inclusiv despre problemele similare ce-i frământau pe frații lor din Bucovina ori despre înnoirile aduse în Transilvania de preotul și profesorul de cântări bisericești sibian Dimitrie Cunțan.

Aici apare și prima sa cronică muzicală, pigmentată cu un mic interviu, asupra primului concert religios național al societății culturale *Macarie* din 2 februarie 1911, la care a participat și Mitropolitul Primat Atanasie Mironescu:

[...] *Publicul entuziast a răsplătit cu aplauze frenetice toate cântările. Asemenea conferința d-lui Popescu-Pasărea despre Macarie Ieromonahul a contribuit într-o însemnată măsură la succesul strălucit al concertului.*

– *Ar fi bine, zicea un distins asistent, să repetați aceste concerte cât mai des, pentru propaganda acestui gen de muzică așa de interesant.*

– *Nădăjduim, i-am răspuns, că în curând vom da un concert festiv, la Ateneul Român.*

– *Să vă ajute Dumnezeu, mi-a zis.*

– *Amin, i-am răspuns, mulțumindu-i¹.*

În aceeași revistă își publică prima cronică muzicală și studentul teolog Ioan N. Dobre (viitorul Nichifor Crainic), care enunță explicit valoarea, specificitatea și farmecul psaltichiei. Acesta remarcă succesul înregistrat de Cotenescu în cadrul unui concert de muzică bisericească organizat la 18 octombrie 1911 în incinta Ateneului Român, în prezența ministrului instrucțiunii și cultelor, Constantin C. Arion și a unui public de elită:

[...] *O notă veselă aduce d. Cotenescu, prin originalele sale monologuri hazlii cu care cucerește repede râsul, simpatia și aplauzele mulțămitoare ale publicului. Tot d. Cotenescu a cântat solo, în chip impecabil, două stihiri din triod. [...] Muzica bisericească nu-i entuziastă, dar emoționează. Deși împământenită de veacuri, mai păstrează acea notă exotica, ce amintește de misticismul Orientului, unde s-a născut și de unde a venit. Tocmai pentru acest specific – pe care nu-l au celelalte genuri de muzică – ea trebuie cultivată².*

Membru activ în conducerea mai multor societăți profesionale și culturale de la începutul secolului XX, cum ar fi Liga Culturală, Societatea Studenților Teologi, Societatea Studenților de la Conservator, Societățile corale „Carmen” (dirijor D. G. Kiriac) și „Hora” (dirijor Juarez Movilă), Societatea culturală „Miron Costin” (președinte Traian G. Stoienescu), Asociația Cântăreților Bisericești din România etc.), Gheorghe Cotenescu organizează și animă numeroase evenimente promovate de acestea, atât în vechiul Regat, cât și în celelalte teritorii locuite de români. Urmărind cu atenție și o parte din cursurile secției de artă dramatică din cadrul Conservatorului, uimește cu cântecele și monologurile sale spectatorii veniți să aclame profesioniști precum Elena Bonciu-Locusteanu, Aristizza Romanescu, Petre Liciu, soții Olimpia și Zaharia Bârsan, soții Lucreția și Iancu Brezeanu, Grigore Mărculescu, Ion Livescu, Lucia Calomeri ș.a.

În acele timpuri, mișcarea studențească era fragmentată, funcționând în paralel atât societăți „profesionale” pe facultăți, cât și o „Uniune a Studenților Români”. Dintre facultăți, cea mai puternică

¹ *Cultura*, București, anul I, nr. 3, 1 martie 1911, p. 69–70.

² *Ibid.*, anul II, nr. 11/noiembrie 1911, p. 229–231.

societate era cea a studenților teologi, din care provenea și președintele „Uniunii”, Ioan G. Savin (coleg de an cu Gh. I. Cotenescu). Membrii acestei societăți vor avea un rol primordial în organizarea și desfășurarea lucrărilor primului congres cultural național al studenților români de pretutindeni (Iași, septembrie 1909), la care unul din delegați va fi și Gh. I. Cotenescu.

După blocarea violentă de către studenții bucureșteni la 13 martie 1906 a jucării unei piese străine frivole pe scena Teatrului Național (lumea bună a Capitalei prefera franțuzismele unor piese locale scrise de Alecsandri, Delavrancea sau Caragiale), ziua de 13 martie devenise sărbătoarea anuală a studențimii din centrele universitare București și Iași. Așa încât era normal ca și în 1909 să fie sărbătorită ziua „victoriei” lor (în 1906, printre altele, directorul Alexandru Davila fusese expedit în „concediu”, iar pe scena Teatrului Național o bună perioadă de timp s-au jucat numai piese românești).

Cu acel prilej, toate societățile studențești și-au trimis membrii la localul „Uniunii” din str. Academiei nr. 1 (în sediul Universității). Presa relatează pe larg evenimentul și preciza numele animatorilor, fiind inclusă și următoarea frază:

„Studenții Cotenescu (sic!) și Rădulescu au cântat bucăți naționale, după care corurile studențești au intonat imnuri patriotice”³.

Spre deosebire de corala profesionistă „Carmen”, în cadrul coralei „Hora”, studenții, indiferent de facultate, erau majoritari. De asemenea, în timp ce repertoriul celor de la „Carmen” era împărțit în mod egal între lucrările românești și cele străine, cei de la „Hora” se ambiționau să ofere publicului numai lucrări românești. Iar rețeta spectacolelor „Horei” urma să contribuie la ajutarea în primul rând a studenților săraci, proveniți în mare parte din lumea satului. Printre soliștii de marcă prezenți pe scenă împreună cu această corală se numărau Ion Băjenaru (tenor) și d-ra Elena Drăgulinescu (soprană, viitoarea Drăgulinescu-Stinghe).

La 18 martie 1909, Gheorghe I. Cotenescu avea să fie ales secretar al noului comitet al societății muzicale „Hora”. În aceeași ședință s-au luat hotărâri privind festivalul artistic ce urma să aibă loc la Teatrul Național la 24 aprilie, ca și programul artistic al excursiei la Cernăuți din luna mai 1909. Excursionistii urmau să onoreze invitația transmisă de societatea academică „Junimea” din Cernăuți, organizatoarea unor serbări care aveau drept scop mărirea fondului destinat realizării unui internat/cămin studențesc român⁴.

Dorința tatălui primează însă și Gh. I. Cotenescu trebuie să renunțe la o promițătoare carieră de succes în domeniul operii, spre nemulțumirea lui George Stephănescu, profesorul său de canto.

Fidel partizan al ideilor inovatoare propagate de Spiru Haret și Nicolae Iorga, Gh. I. Cotenescu nu pregetă să-și îndeplinească misiunea de luptător pentru dreapta credință, fiind hirotonit în 1912 pe seama parohiei din Conțești-Muscel și transferat în 1913 în comuna strămoșilor săi moșneni, Stoențești-Muscel, pe cursul superior al Dâmboviței, unde înființează și conduce coruri bisericești pe voci mixte, dar și bănci populare, cooperative și obști moșnenești.

Între timp, la 8 aprilie 1912, se căsătorește cu iubirea vieții sale, Elisabeta Răuțoiu, din Stoențești-Muscel, având ca naș pe avocatul Victor Baranga, un important om politic din Târgoviște, familie care va boteza ulterior și pe primii lor doi copii, Victor-Gheorghe și Lucreția-Paraschiva, mama mea. La eveniment urma să participe și mentorul său, profesorul Ion Popescu-Pasărea, dar acesta, trebuind să inaugureze în aceeași zi o filială în Giurgiu, n-a putut onora invitația. Și-a exprimat însă prețuirea și regretele, felicitându-l pe 7 aprilie 1912 printr-o scrisoare publică ce venea din partea „Dascălului tău, colegului tău, prietenului tău de jertfă și devoțiune pentru cauza dreaptă și sfântă a cântăreților bisericești”. Cu același prilej, îi dedică „Scumpului și iubitului Cotenescu” o poezie entuziastă.

*“Scumpe și iubite mire!
Să trăești în fericire!
Cu a ta scumpă mireasă,
Dulce, tainică, crăiasă.*

*Să aveți zile senine
Și de roade bune pline
Să creșteți, să vă-nmulțiți
Ca florile să-nfloriți!*

*Doamne! Dă-le sănătate,
Dă-le-nbelșugare-n toate,
Trai în bine, trai senin,
În vecii vecilor, amin!”⁵*

La primul apel al Regelui Ferdinand, Gheorghe I. Cotenescu ia parte la întreaga campanie militară (1916–1919), peregrinând printr-o țară ajunsă treptat la capătul puterilor, alături de răniții spitalelor de

³ *Minerva*, București, anul I, nr. 89, 15 martie 1909, p. 1.

⁴ *Ibid.*, nr. 94, 20 martie 1909, p. 2.

⁵ *Cultura*, București, anul II, nr. 5, mai 1912, p. 113–114; Victor Frangulea, *Profesorul protopsalt Ion Popescu-Pasărea*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, p. 350–352.

evacuare a militarilor răniți și în cadrul unităților combatante, din Muntenia în Moldova, din Basarabia în Ardeal, până la Tisa și Budapesta⁶.

Cu acest prilej, în martie 1919, face parte din mica delegație din Vechiul Regat invitată la lucrările primului congres preoțesc din Transilvania organizat în libertate la Sibiu, unde atrage atenția asupra pericolului iminent reprezentat de doctrina marxistă la modă, implantată cu brutalitate de Lenin și acoliții săi în Rusia revoluționară (vorbea în cunoștință de cauză: unitatea sa militară asigurase paza la Nistru împotriva raidurilor bolșevice în Basarabia)⁷.

La 16 aprilie 1919, Divizia 2 Vânători (gen. Gh. Dabija) lansează ofensiva în Munții Apuseni, dând peste cap orice rezistență opusă de trupele lui Bela Kun, iar în noaptea de Înviere, preotul-căpitan Gheorghe Cotenescu (menționat eronat în diverse lucrări, comunicări științifice și articole de presă sub numele de Cotunescu) oficiază serviciul divin, alături de preoții din Beiușul eliberat, spre bucuria localnicilor, greu încercați de tragedia pierderii celor doi luptători pentru cauza românismului în Bihor, avocații Ioan Ciordaș și Nicolae Bolcaș, asasinați cu sălbăticie la Lunca în noaptea de 3 spre 4 aprilie 1919⁸.

Iar la întoarcere, preotul-căpitan decorat cu ordinul militar „Coroana României”, îndurerat de distrugerea modestei sale biserici în toamna anului 1916 de furia trupelor germane oprite temporar la poalele muntelui Mateiașul, începe, cu ajutorul bunului Dumnezeu, și reușește să ridice o frumoasă biserică din cărămidă și piatră de Albești, în 20 de ani (1919–1939). Și-a împlinit visul cu prețul unor eforturi și sacrificii enorme, jertfînd dota unicei sale fiice și cerșind cu umilință ajutorul prietenilor săi de odinioară, dar și bănuțul văduvelor de război. Există mărturii care atestă faptul că a scris mii de scrisori la lumina opaițului, în toate județele României Mari, devenită realitate și prin sacrificiul generației din care făcea parte. Spre cinstea lor, primii donatori ai acestei biserici au fost chiar militarii cărora le-a fost pe front duhovnic și tată. În semn de profund respect, ca președinte al secției societății „Mormintele eroilor” din Stoenești, îi determină în ianuarie 1921 pe membrii comitetului local să accepte mutarea osemintelor din cele peste 200 de morminte individuale identificate pe teritoriul comunei într-un cimitir centralizat⁹.

Temelia nouă a fost sfințită la 22 septembrie 1929 iar timp de 10 ani s-a lucrat în condițiile grelei crize economice, morale și politice prin care trecea țara. Visul său de o viață s-a finalizat pe 8 octombrie 1939, printr-o frumoasă ceremonie de târnosire transmisă la postul de radio național, la care luau parte, printre alții, Patriarhul Nicodim Munteanu și ardeleanul Nicolae Zigre, Ministrul Cultelor, rezidentul regal Gheorghe Alexianu, ziaristul Pamfil Șeicaru, dar și fostul său comandant al Regimentului „de fier” 9 Vânători, generalul Gheorghe Rasoviceanu, unul dintre pușinii militari care au primit din partea Regelui Carol al II-lea titlul onorific de general „à la suite” (cap de regiment pe întreaga durată a vieții beneficiarului).

Pentru meritele sale de necontestat, i se recunoaște calitatea de ctitor principal, iar la intrare se află tabloul votiv, în care sunt zugrăviți în mărime naturală, preotul Gheorghe I. Cotenescu și soția sa, îmbrăcată în frumosul port muscelan¹⁰.

Încă din timpul studenției sale, Gheorghe I. Cotenescu a fost unul dintre apropiații savantului Nicolae Iorga, fiindu-i fidel inclusiv după asasinarea acestuia de către o „echipă a morții” în timpul Statului Național-Legionar. La rândul său, acesta a vizitat în repetate rânduri „frumosul sat de moșneni unde păstorește cu glas dulce și cu glumă isteață părintele Cotenescu”¹¹.

Secretarul particular al deputatului Nicolae Iorga¹² și membrul Centralei Ligii Culturale desfășoară activități organizatorice, ocupându-se inclusiv de ținerea legăturilor cu secțiile din teritoriu și prelucrarea informațiilor ce urmau să fie incluse în publicațiile Ligii (Calendare anuale ș.a.), dar și cu soluționarea problemelor cu care se confruntau numeroasa familie a savantului.

Este co-fondator al Partidului Naționalist-Democratic condus de N. Iorga și A. C. Cuza, participând la primul congres al acestuia (23–24 aprilie 1910), iar după transferarea sa în județul Muscel înființează și conduce organizația P.N.D. Muscel. Cap de listă în mai multe campanii electorale, este ales în august 1925

⁶ Ion Petrescu, *Un trio purtător de biruinți: gen. Gh. Dabija, col. Gh. Rasoviceanu și preotul căpitan Gh. Cotenescu*, în *Forțele Terestre. Buletin de teorie militară editat de Statul Major al Forțelor Terestre*, București, anul III, nr. 2, 2011, p. 385–392.

⁷ Radu Petrescu, *Preotul muscelan Gheorghe Cotenescu, participant la Congresul preoțesc din Sibiu (19–20 martie 1919)*, în *Cenaclul de la Păltiniș*, Sibiu, anul III, nr. 23/februarie 2012, p. 18–19.

⁸ Petru E. Papp, *Din trecutul Beiușului. Pagini de glorie și de jertfe*, Beiuș, 1927, p. 249.

⁹ *Cutul eroilor noștri*, București, anul II, nr. 1, ianuarie 1921, p. 27.

¹⁰ Ion Popescu-Argeșel, *Mănăstirile și bisericile din Muscel la cumpăna dintre milenii*, Ed. Fundației România de mâine, București, 2000, p. 213–214.

¹¹ Nicolae Iorga, *România cum era până la 1918*, vol. I (*România munteană*), Ed. Minerva, București, 1972, p. 162.

¹² Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om. Așa cum a fost*, Ed. Minerva, București, 1976, p. 423.

membru al primei Camere Agricole din Muscel, al cărei președinte este profesorul Alexandru Mușatescu, tatăl dramaturgului Tudor Mușatescu. În anul 1931, cetățenii musceleni îl vor trimite în Parlament, alături de deputații Ion Mihalache și Constantin (Dinu) I. C. Brătianu, iar din 1932 până în 1938 face parte din conducerea centrală a partidului¹³. După 23 august 1944, face parte din echipa condusă de dr. Petru T. Topa care negociază fuziunea P.N.D. cu P.N.L. (aripa Gheorghe Tătărescu), perfectată la 23 februarie 1946¹⁴.



Fig. 1 – Deputatul preot-prof. Gheorghe I. Cotenescu (1931–1932).

Fidelitatea totală față de Nicolae Iorga l-a costat catedra de la Seminarul Cernica, ministrul Traian Brăileanu golind învățământul de iorghiști și alte persoane neagreate, sub pretextul „cumulului” de slujbe (profesorul cernăuțean și-a pensionat abuziv inclusiv idolul său din tinerețe, pe însuși Nicolae Iorga, considerat prea bătrân și senil de această generație „înfierbântată”. Cunoscut pentru umorul său fin, a rostit și de această dată o butadă memorabilă: „*Optez pentru parohie și optez pentru catedră!*”¹⁵.

În timpul rebeliunii din 21–23 ianuarie 1941, o „echipă a morții” din județ, condusă de un preot legionar, s-a deplasat la Stoenеști și a intrat în contact cu „garnizoana”¹⁶, verificând persoanele din cursele locale de autobuz și trăgând focuri de armă în geamurile locuinței familiei preotului-profesor iorghist Gh. I. Cotenescu.

A iubit enorm meseria de profesor de muzică, fără să-și neglijeze însă parohia rurală din Muscelul strămoșesc, păstorind-o timp de 52 de ani (1913–1965) și neîndurându-se să-și părăsească enoriașii pentru a preda definitiv în Seminariile Capitalei (Central sau Nifon).

În județul Muscel desfășoară o bogată și excepțională activitate didactică în cadrul Seminarului teologic din Câmpulung-Muscel și Școlii de Cântăreți Bisericești, precum și de dirijor al celei mai renumite formații corale din județ, cea a Seminarului teologic, care a funcționat între anii 1922 și 1934 (de remarcat faptul că între 1922 și 1924 a profesat în mod gratuit, școala nefiind pe atunci bugetată). Din nefericire, la marele incediu din 8 mai 1934 a ars și Seminarul, pe care guvernul liberal nu l-a mai refăcut, concediind întregul corp didactic și împrăștiind elevii la alte Seminarii din țară.

¹³ Radu Petrescu, *Preotul-profesor Gheorghe Cotenescu (1886–1965). 125 de ani de la nașterea celui mai important iorghist muscelan*, în *Revista de studii istorice, Ediția XXVI (sesiunea de comunicări științifice 29-30 septembrie 2011)*, Muzeul Municipal Câmpulung-Muscel, Ed. Universității din Pitești, 2011, p. 120–130.

¹⁴ *Drapelul*, București, anul III, nr. 355, 26 februarie 1946, p. 1; Narcis Dorin Ion, *Gh. Tătărescu și Partidul Național Liberal 1944–1948*, București, 2003, p. 140–141.

¹⁵ Scrisoarea Arhiepiscopului Bartolomeu Anania din 4 aprilie 2005, în arhiva autorului.

¹⁶ La sate erau „cuiburi”.

Prezența lui, singur sau împreună cu seminariștii, reprezenta garanția succesului manifestărilor cultural-artistice din județ. Îi face mare plăcere să ia parte la șezători culturale, organizate inclusiv în mediul muncitoresc. De exemplu, de Anul Nou 1922 îl găsim la fabrica de hârtie din comuna Voinești, aproape de Câmpulung, unde „preotul Gh. Cotenescu (Stoenești), cu o voce dulce, dar totuși de un volum considerabil, a cântat un imn și o doină care au plăcut mult auditorilor”¹⁷.

La inaugurarea Seminarului Orfanilor de Război, pe 12 noiembrie 1922, în prezența unor numeroase oficialități din București, „Mitropolitul Primat Dr. Miron Cristea a fost salutat în interiorul Catedralei cu imnul «Pre Stăpânul și Arhiereul» de Gh. Ionescu, cântat prima dată de corul Catedralei și a doua oară de vrednicul și distinsul profesor de cântări Păr. Gh. Cotenescu (Stoenești, Muscel). [...] La despărțire [...] corul seminarului, cu maestrul lor adorat Pr. Gh. Cotenescu, a cântat «Pre Stăpânul și Arhiereul»”¹⁸.

Sub bagheta sa, formațiile corale ale elevilor și adulților au cunoscut o incontestabilă apreciere în viața cultural-artistică din comuna Stoenești și din județul Muscel, datorită nivelului artistic al concertelor ce au avut loc cu prilejul unor importante evenimente naționale și locale, dar mai ales, la sfârșitul fiecărui an școlar, unde serbările erau așteptate cu un deosebit interes de oficialități, invitați din alte localități, părinți și copii.

O cronică succintă a ceea ce însemnau odinioară serbările școlare, o regăsim tot în presa locală. „Odată cu terminarea acestui an școlar, cursurile la școlile din localitate s-au închis cu câte o serbare școlară, una mai reușită decât alta. [...] Seminarul Orfanilor, director Pr. Isaia Nicolescu, și-a închis cursurile cu o neașteptat de reușită serbare. Pr. Gh. Cotenescu cu elevii săi, printre cari remarcăm pe Uncu Anton, au fost la înălțime”¹⁹.

Repertoriul formațiilor corale conduse de preotul-profesor Gheorghe I. Cotenescu, care a fost primul și unicul absolvent de Conservator din cadrul corpului profesoral al Seminarului din Câmpulung-Muscel²⁰, a fost permanent îmbogățit cu noi și reprezentative lucrări din creația națională și universală. Acest lucru îl aflăm și din cronică serbărilor Restaurației (10 mai). În cadrul serbării organizate la Școala Normală în prezența prefectului, colonelul Grigore Grecescu, eroul de la Mateiaș, „Seminarul de orfani «Miron Cristea» a executat cu multă artă Cântecul duminical al păstorului de Rodolphe Kreutzer și Conspiratorii de Beethoven, având la pupitru pe distinsul preot Cotenescu”²¹.

Nu va șovăi să-și ajute un prieten din tinerețe, grav bolnav. E vorba de tenorul Nae Leonard, aflat în convalescență la Câmpulung chiar în anul decesului acestuia. Din presa locală aflăm că se încerca adunarea de fonduri pentru salvarea lui Leonard prin organizarea unor festivaluri artistice cu plată, la care au luat parte, printre alții, Leonard însuși, Nicky Atanasiu, Stela Stănescu-Cerna și tenorii Nicolae Rabega și preotul-profesor Gheorghe Cotenescu²². Din nefericire, era tardiv. „Prințul operetei” avea să părăsească această lume la 28 decembrie 1928.

Meritele sale deosebite i-au fost recunoscute în perioada interbelică, fiind ales președinte al Asociației Preoților Musceleni (cu 2 mandate) și membru în Consiliul de Administrație al Casei de Economie, Ajutor și Credit a Asociației Generale a Clerului Ortodox Român din România (1930–1933), iar Patriarhul Miron Cristea i-a acordat dreptul de a purta pe viață brăul roșu și i-a conferit Crucea Patriarhală de aur, cea mai înaltă distincție a Bisericii Ortodoxe Române.

În cei peste 22 de ani de profesorat la școlile din Stoenești și la seminariile teologice din Câmpulung-Muscel, Curtea de Argeș și Cernica-Ilfov, plămădește cu dragoste destinele a peste o mie de copii. Iar aceștia i-au întors dragostea pe măsura puterilor lor, mulți dintre ei devenind floarea ortodoxiei românești (Patriarhii Teoctist Arăpașu și Iustin Moiescu, Mitropoliții Gherasim Cristea și Eftimie Luca, episcopul Roman Stanciu, vicarul patriarhal Atanasie Gladcovschi, valoroșii arhimandriți Sofian Boghiu, Roman Braga, Felix Dubneac, Grigorie Băbuș, Ioasaf Popa, Ioasaf Ganea, Tănase Petroniu, Justin Pârveu, profesorii universitari Ioan Pulpea-Rămureanu și Anton Uncu²³, dar și demnul de pomenire Ilie Băcioiu, protectorul unui promițător talent pe nume Adrian Păunescu).

Iar dintre aceștia, talentatul elev favorit, orfanul Anton Uncu, devenit la rândul său profesor, diacon și cântăreț al Catedralei Patriarhale, ulterior preot, i-a dus mai departe ștafeta, așa cum a făcut-o și el spre cinstirea

¹⁷ *Buletinul Protoieriei de Muscel*, Câmpulung-Muscel, anul I, nr. 1, februarie 1922, p. 5.

¹⁸ *Ibid*, nr. 8–12, septembrie-decembrie 1922, p. 11.

¹⁹ *Vestea*, Câmpulung-Muscel, anul I, nr. 2, 10 iulie 1928, p. 3.

²⁰ Ion Isăroiu, *Cultura muzicală românească de tradiție bizantină din Argeș, secolele XIX–XX*, Pitești, 2004, p. 40–41, 203.

²¹ *Ecoul*, Câmpulung-Muscel, anul I, nr. 7, 31 mai 1931, p. 4.

²² *Vestea*, Câmpulung-Muscel, anul I, nr. 5, marți 31 iulie 1928, p. 3.

²³ Radu Petrescu, *Comemorarea unei figuri bisericești: Preotul-profesor Gh. Cotenescu*, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul CXXIII, nr. 7–12, iulie-decembrie, 2005, p. 493–496.

profesorului său adorat, Ion Popescu-Pasărea, cel care îl încurajase în permanență să compună, activitate pe care nu și-a putut-o dezvolta datorită multiplelor și obositoare sarcini pe care și le asuma benevol.

Singura, lucrare cunoscută a sa din domeniul creației muzicale psaltice rămâne, deocamdată, *Iarăși Irodiada se turbează. Slava laudelor*, pe glasul 6, de la slujba Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul (29 august), pusă la dispoziție spre publicare profesorului Ion Popescu-Pasărea. În același timp, i-a trimis o precomandă a lucrării respective din partea elevilor săi de la „Seminarul Orfanilor de Război Patriarhul Miron” (Justin Moisescu, Anton Uncu, Ioan Pulpea ș.a.), listă pe care Popescu-Pasărea o va anexa la finalul *Noului Idiomelar*. Ulterior, părintele-prof. univ. dr. Nicu Moldoveanu va retipări, revizui și completa această lucrare pe ambele notații²⁴.

Cu această lucrare este inclus și în două lucrări enciclopedice de specialitate publicate de muzicologii Viorel Cosma (acesta îl fișează în mod eronat Cătănescu)²⁵ și Gheorghe C. Ionescu²⁶.

Din verificările mele parțiale, se pare că a compus mai multe lucrări, încă din studenție. Acest lucru este confirmat indirect încă din 1910, când participă la prima serbare organizată la Turnu-Severin de Cercul Studenților Mehedințeni. L-a însoțit acolo bunul său prieten și coleg, la teologie și conservator, Ștefan Popescu (viitorul profesor universitar la catedra de dirijat a formațiilor corale, printre elevii cărui avea să se număre, printre alții, și Harry Brauner). Iar acolo, „*studenții Cotenescu și Ștefan Popescu au cântat frumos câte ceva din compozițiile lor*”²⁷.

Adevărata aureolă a preotului Gheorghe I. Cotenescu a fost într-adevăr **profesoratul**. Seminaristii îl ascultau fără să murmure pe acest „popă de țară” care-i stăpâna și-i mișca, cu talentul său de expunere, cu mimica, cu umorul blajin și cu bogăția de cunoștințe de care dispunea. Și astăzi își reamintesc cu plăcere, acei cari mai trăiesc, de orele sale de muzică, de excursiile pe care le organiza, de pasiunea pe care o pune și mai ales de metoda sa didactică, sugestivă și captivantă. Era de o bunătate rară, îi ajuta, ținea foarte mult cu clasa și o apăra, iar corurile pe care le dirija erau desăvârșite. „Popa Ghiță” din Muscel se număra printre profesorii cei mai iubiți de seminaristii câmpulungeni, argeșeni ori cernicani, mulți dintre ei afoni sadea.

Prin talentul și iscusința sa, a dovedit că muzica este o ramură de studiu importantă în formarea și educarea tineretului, cu o singură condiție însă: profesorul să aibă *ținuta, chemarea și pregătirea necesară*.

Chiar și după 60 de ani trecuți de la absolvire, impresiile sunt tot atât de vii iar foștii școlari, azi ierarhi și mari duhovnici – cei care se mai află printre noi – îți vorbesc cu duioșie, fără să fie subiectivi. Pentru că el s-a străduit poate cel mai mult, i-a povățuit ca un părinte și le-a fost un bun dascăl, care a pus tot sufletul său spre luminarea minții lor.

Bine văzut de toți și apreciat pentru cultura sa multilaterală, pentru excepționala sa pregătire de specialitate și pentru bogata sa activitate didactică în învățământul secundar religios, deși nu era profesor universitar, a fost invitat în repetate rânduri de cărturarul Nicolae Iorga și de comitetul de organizare să conferențieze la Universitatea Populară de la Vălenii de Munte. În aceste condiții, nu ne surprinde deloc faptul că a ținut (cumulativ) mai multe conferințe în domeniul muzicii bisericești și folclorului (13, în perioada 1931–1946) decât specialiști de mare valoare precum profesorii universitari Mihail Vulpescu și Gheorghe Moisescu, muzicologul Emil Riegler-Dinu (cu doctorat luat la Viena în 1927) și academicianul Nicolae M. Popescu²⁸. Contribuția la organizarea primelor ediții și după aceea participarea repetată în calitate de conferențiar i-au adus o invitație la sărbătorirea primului sfert de veac al acestui focar de cultură, prilej cu care a adus un omagiu tuturor celor implicați.²⁹

Încrederea pe care i-a acordat-o profesorul Nicolae Iorga încă din studenție (primul său secretar personal) l-a determinat să accepte și delicata sarcină de organizare, după război, a secției muscelene a

²⁴ Ion Popescu-Pasărea, *Noul Idiomelar ce cuprinde cântările praznicilor împărătești și ale sfinților cu polileu scrise după Anton Pann, Dimitrie Suceveanu și Ștefanache Popescu*, Tipografia cărților bisericești, București, 1933, p. 229; Nicu Moldoveanu, *Istoria muzicii bisericești la români. Curs pentru studenții, masteranzii și doctoranzii teologi*, București, 2007, f.n.; Nicu Moldoveanu, *Noul Idiomelar...*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a Patriarhiei Române, București, 1999, 2000, 2001 și 2007.

²⁵ Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon biobibliografic*, vol. 1 (A-C), București, 1989, p. 266

²⁶ Gheorghe C. Ionescu, *Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiție bizantină în România: compozitori, teoreticieni, muzicologi, dascăli de psaltichie, copiști, interpreți*, București, 1994, p. 100.

²⁷ *Neamul Românesc*, București, anul V, nr. 13/29 ianuarie 1910, p. 206.

²⁸ Radu Petrescu, *Conferențieri mușceleni la Vălenii de Munte*, în „N. Iorga. 1871–1940. Studii și documente”, coordonatori Constantin Bușe și Constantin Găucan, vol. IX, Ed. Universității din București, 2009, p. 237–256.

²⁹ *Un sfert de veac de la întemeierea Universității populare N. Iorga din Vălenii de Munte*, Editura Ligii Culturale, secția Vălenii de Munte, 1934, p. 21.

Partidului Naționalist-Democrat³⁰, iar mandatul de deputat obținut în 1931³¹ și l-a exercitat cu demnitate în condițiile în care Partidul Național Țărănesc, aflat în opoziție, bloca în permanență orice inițiativă guvernamentală. Spre deosebire de mulți colegi ai săi, a dovedit de multe ori independență (nu a respectat disciplina de partid), combătând inițiativele legislative ale guvernului care afectau interesele alegătorilor săi. Astfel, a solicitat guvernului să-și retragă proiectul de lege privind suprataxarea pomicultorilor și a producătorilor de băuturi slab alcoolizate din zonele de deal și de munte defavorizate (susținută de lobby-ul producătorilor de băuturi spirtoase distilate obținute din cereale). Și-a pus în dificultate propriul șef, pe prim-ministrul Nicolae Iorga. Acestea, fiind și ministru al instrucțiunii publice și dorind să dea exemplu prin reducerea drastică a cheltuielilor guvernamentale, a inclus pe lista școlilor care trebuiau închise și Seminarul de la Câmpulung-Muscel. Acolo învățau orfanii de război, iar Cotenescu, fost preot militar, a arătat că guvernul trebuie să-i respecte pe urmașii celor ce și-au jertfit viața pentru țară. Seminarul a fost salvat pentru încă doi ani pentru că Iorga a cedat. Între timp, preotului deputat Gheorghe I. Cotenescu i se alăturase un alt erou de război, generalul Gheorghe (Zizi) Cantacuzino-Grănicerul, viitorul președinte al partidului Totul pentru Țară (legionar). În scurtul său mandat (1931–1932) a fost apreciat inclusiv de opoziție pentru numeroasele sale aparent umoristice luări de cuvânt și frumoase inițiative parlamentare ce dovedeau un vădit talent oratoric.

Remarcabilă rămâne prețuirea pe care i-au acordat-o preoții parlamentari, delegându-l să țină unul din discursurile deputaților cu prilejul sărbătoririi semicentenarului poetului Octavian Goga, „rapsodul pătimirii Ardealului”³². Prieten din tinerețe cu musceleanul Ion Mihalache (țărănist, în opoziție), nu s-a sfiit să-l sondeze cu privire la soarta guvernului de tehnicieni condus de tandemul Iorga–Argetoianu, informându-l din timp pe primul-ministru N. Iorga că soarta guvernării sale este pecetluită. Chiar așa a și fost. Regele Carol al II-lea l-a provocat pe tema greutăților economice insurmontabile, iar impulsivului Iorga i-au cedat nervii, dându-și demisia la 31 mai 1932. Iorga descrie inițiativa preotului deputat Gheorghe I. Cotenescu în două lucrări distincte ale sale.

În prima lucrare, Iorga este enigmatic:

[...] *cu două luni înaintea retragerii guvernului fără caracter de partid* (tehnicieni lipsiți de sprijinul unui partid puternic – n.a.), *un deputat muscelean propunând schimbarea în bună înțelegere a nu știu cărui Consiliu* (de Miniștri – n.a.) *care nu prea era cum trebuie, i s-a răspuns că e inutil, de vreme ce pînă la sfîrșitul lui Maiu va fi o schimbare de regim*³³.

În cea de-a doua, Iorga e mai explicit:

*Topa-mi spune că preotul Cotenescu din Muscel, propunind lui Mihalache anume schimbări, acesta i-a spus că nu sînt necesare, pentru că la sfîrșitul lui Maiu tot va trebuie să ne ducem*³⁴.

Preluarea puterii de regimul comunist și prăbușirea valorilor tradiționale a zguduit din temelii viața patriarhală din Stoenеști. Simte nevoie să facă ceva și îi sprijină logistic pe partizanii din Munții Mușcelului, conduși de martirul colonel deblocat Gheorghe Arsenescu, cu care se cunoștea din anii '30 și apoi din timpul scurtei apropieri a acestuia de liberalii tătărăscieni. Rețeaua informativă a Securității și Miliției îi identifică rapid rolul (primii luați în vizor erau intelectualii de prestigiu ai satelor, indiferent de vîrstă) și este arestat în primul lot de mușceleni, fiind condamnat de Tribunalul Militar al Regiunii II Militare București cu sentința nr. 478 din 11 mai 1950 după 14 luni de anchetă îngrozitoare³⁵. I-a fost dat să-și revadă în penitenciarul „reeducării” din Pitești doi dintre elevi, pe Pimen Bărbieru, starețul schitului Cetățuia–Negru Vodă și pe Vasile Chițu din Curtea de Argeș). Vinovat de destrucțurarea parțială a organizației anticomuniste „Haiducii Muscelului” a fost propriul său nepot de la Izvoarele, Traian Marinescu-Geagu, pentru care garantase în fața

³⁰ Partid politic fondat în anul 1910 de către Nicolae Iorga și A. C. Cuza.

³¹ Lucian Predescu, *Enciclopedia României Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, Editurile Saeculum I.O. și Vestala, București, 1999, p. 228.

³² Radu Petrescu, *Octavian Goga omagiat de preoți mușceleni*, în „Argeșul (suplimentul literar Săgetătorul)”, Pitești, nr. 743, 15.11.2011, p. 8–9.

³³ Nicolae Iorga, *Isprava. După întoarcerea la regimul de partid*, Tiparul “Datina românească”, Vălenii de Munte, 1932, p. 45.

³⁴ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. VII (*Sinuciderea partidelor. 1932–1938*), București, 1939, p. 18.

³⁵ Radu Petrescu, *Haiducii Muscelului. Preoții colonelului Arsenescu*, în „Historia”, București, anul XII, nr. 1 nr. 121 (1), ianuarie 2012, p. p. 52–55; Ion Constantinescu-Mărăcineni, *Cuibul cu bibelouri*, vol. 3 (*Coborârea în infern*), București, 2003, p. 123–124.

colonelului Gh. Arsenescu și care, prins viu și torturat sălbatic de Securitate, a deconspirat multe secrete, secondat de un alt membru fugit în munți, Alexandru Alexandrescu.

(Colonelul Arsenescu): „[...] Traian Geagu a făcut o prostie mai mare ca el, care ne costă scump pe toți. A căzut în plasă și nemernicul a spus totul la anchetă. Deja au început ridicările în județ [...] N-a stat cu noi pe Muntele Roșu decât o lună. Mi-l dăduse în primire unchiul lui, părintele Ghiță Cotenescu. Nu-l bănuiam așa de slobod de gură. [...] Ticălosul a mărturisit cu lux de amănunte și înflorituri toată aventura lui. N-a neglijat să pomenească perioada petrecută cu noi în munte [...] I-a pomenit pe toți prietenii noștri din munte. Mare parte au fost arestați. Nici pe unchi-său, bătrânul preot, nu l-a uitat”³⁶.

Umilințele suferite în anchetele nesfârșite și cruzimea călăilor din închisorile comuniste îi afectează grav sănătatea, dar nu-l zdrobesc sufletește.

Bătrân și bolnav, este impus la cote enorme, i se confiscă averea (inclusiv dota soției, primită în 1912!), e amenințat cu excluderea copiilor minori din școli și chiar cu împușcarea dacă nu se înscrie primul în gospodăria colectivă ce trebuia înființată cu orice preț, singura de altfel într-o zonă de munte renumită pentru lupta anticomunistă.

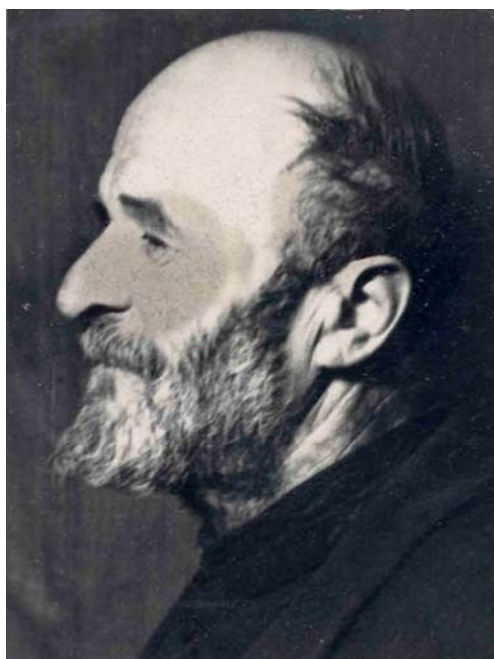


Fig. 2 – Deținut politic (1949–1950), fotografie de pe fișa penală, CNSAS.

Și totuși, păstrează legătura cu bunii săi prieteni, colegii seminariști și cei din studenție, insistând și reușind să organizeze la București prima și ultima reuniune jubiliară a absolvenților Seminarului Central din promoția 1905, cu parastase pentru profesorii și colegii dispăruți.

E cântecul său de lebedă. Ultimii ani ai vieții sale de „paria” al unei societăți dezumanizate și-i petrece în mari lipsuri și suferințe, alături de scumpa sa soție, exemplu de pioșenie și devotament.

Va părăsi această lume la 12 februarie 1965, prefațând parcă moarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (19 martie 1965), tiranul ce a impus poporului său un regim aservit Moscovei și bazat pe noua Biblie: ura de clasă, delatiunea și teama, non-valorile elitismului proletar.

După evenimentele din decembrie 1989, spre dezonoarea foștilor săi enoriași, aceștia vor rade de pe fața pământului orice urmă a existenței familiei Cotenescu în localitate, în afara bisericii ctitorite și a cavoului de familie. Familia nu a reușit nici până acum să recupereze micile proprietăți deținute de strămoșii săi și ai soției sale în Muscel (Stoenești) și în Dâmbovița (Cândești, Voinești și Izvoarele). Cât despre recompensarea cu o diplomă de hârtie ce să consfințească titlul onorific de „cetățean de onoare post-mortem” undeva, în cele două județe de care și-a legat viața și faptele (o treime în Dâmbovița, două treimi în Muscel), ce să mai vorbim.

³⁶ Ion Constantinescu-Mărăcineni, *Cuibul cu bibelouri*, p. 40–41.

Prin întreaga sa activitate pedagogică, prin neobosita muncă de dirijor, prin interesanta sa activitate de publicist³⁷ și critic muzical, prin opera sa de creație religioasă, din păcate atât de modestă datorită energiei pe care a dedicat-o în permanență numeroaselor activități în care s-a implicat benevol, dar cu o tenacitate demnă, poate, de o cauză mai bună, dar și prin suferințele cu care a fost recompensat la bătrânețe de statul totalitar comunist, preotul-profesor Gheorghe I. Cotenescu se înscrie la loc de seamă în galeria personalităților Bisericii Ortodoxe Române, a culturii și a artei din fostul județ Muscel și din universul muzicii românești.

Aniversările ar trebui să fie și sunt tot atâtea izvoare de optimism, care ne întăresc forțele și credința, iar noi toți, indiferent de vârstă, avem cu siguranță multe de învățat din exemplul vieții bogate și luminoase în ogrorul Domnului și al școlii a preotului-profesor Gheorghe I. Cotenescu, născut și stabilit acum 100 de ani în fostul județ Muscel, parohia musceleană în care a păstorit 52 de ani³⁸.

Articolul de față are menirea de a-l readuce, tardiv, în lumea din care a făcut întotdeauna parte, din lumea muzicii românești pe care a iubit-o și a prețuit-o din tot sufletul său de „om bun”, cum l-a caracterizat atât de minunat elevul său cernican, arhimandritul Sofian Boghiu, marele duhovnic al Capitalei.

Bibliografie

Arhive, manuscrise

Scrisoarea Arhiepiscopului Bartolomeu Anania din 4 aprilie 2005 (arhiva autorului)

Periodice

Argeșul (suplimentul literar „Săgetătorul”), Pitești – colecția anului 2011

Biserica Ortodoxă Română, București – colecția anului 2005

Buletinul Protoieriei de Muscel, Câmpulung-Muscel – colecția anului 1922

Cenaclul de la Păltiniș, Sibiu – colecția anului 2012

Cutul eroilor noștri, București - colecția anului 1921

Cultura, București – colecția anului 1911

Drapelul, București, anul III, nr. 355/26 februarie 1946

Ecoul, Câmpulung-Muscel – colecția anului 1931

Forțele Terestre. Buletin de teorie militară editat de Statul Major al Forțelor Terestre, București – colecția anului 2011

Historia, București – colecția anului 2012

Minerva, București – colecția anului 1909

Neamul Românesc, București – colecția anului 1910

Revista Română de Istorie a Presei, Cluj – colecția anului 2012

Vestea, Câmpulung-Muscel – colecția anului 1928

Publicații științifice

N. Iorga. 1871–1940. Studii și documente. (comunicări științifice), coordonatori Constantin Bușe și Constantin Găucan, vol. IX, Ed. Universității din București, 2009

Revista de studii istorice, Ediția XXVI (sesiunea de comunicări științifice 29–30 septembrie 2011), Muzeul Municipal Câmpulung-Muscel, Ed. Universității din Pitești, 2011

Enciclopedii, dicționare, lexicoane

Cosma, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon biobibliografic*, vol. 1 (A-C), Ed. Muzicală, București, 1989

Ionescu, Gheorghe C., *Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiție bizantină în România: compozitori, teoreticieni, muzicologi, dascăli de psaltichie, copişti, interpreți*, Ed. Diogene, București, 1994

Predescu, Lucian, *Enciclopedia României Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, Editurile Saeculum I.O. și Vestala, București, 1999

Cărți, broșuri

* * * *Un sfert de veac de la întemeierea Universității populare N. Iorga din Vălenii de Munte*, Editura Ligii Culturale, secția Vălenii de Munte, 1934

Constantinescu-Mărăcineni, Ion - *Cuibul cu bibelouri*, 5 volume, Ed. Vasile Cârlova, București, 2003

Frangulea, Victor – *Profesorul protopsalt Ion Popescu-Pasărea*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004

³⁷ Radu Petrescu, *Ziaristica preotului-profesor Gheorghe Cotenescu*, în „Revista Română de Istorie a Presei”, Cluj, anul VI, nr. 1, 2012, p. 68–80.

³⁸ Între anii 1950–1968, județul Muscel a făcut parte din structura teritorială a fostei regiuni Argeș, transformată ulterior în județ.

- Ion, Narcis Dorin – *Gh. Tătărescu și Partidul Național Liberal 1944–1948*, Ed. Tritonic, București, 2003
- Iorga, Nicolae – *Isprava. După întoarcerea la regimul de partid*, Tiparul „Datina românească”, Vălenii de Munte, 1932
- Iorga, Nicolae – *Memorii*, 7 volume, Ed. națională S. Ciornei, București, 1939
- Iorga, Nicolae – *O viață de om. Așa cum a fost*, Ed. Minerva, București, 1976
- Iorga, Nicolae – *România cum era până la 1918*, vol. I (*România munteană*), Ed. Minerva, București, 1972
- Isăroiu, Ion – *Cultura muzicală românească de tradiție bizantină din Argeș*, secolele XIX–XX, Ed. Universității din Pitești, 2004
- Moldoveanu, Nicu – *Istoria muzicii bisericești la români. Curs pentru studenții, masteranzii și doctoranzii teologi*, București, 2007
- Moldoveanu, Nicu – *Noul Idiomelar...*, ediție revizuită și completată (pe ambele notații), Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a Patriarhiei Române, București, 1999, 2000, 2001 și 2007
- Papp, Petru E. – *Din trecutul Beiușului. Pagini de glorie și de jertfe*, Beiuș, 1927
- Popescu-Argeșel, Ion – *Mănăstirile și bisericile din Muscel la cumpăna dintre milenii*, Ed. Fundației România de mâine, București, 2000
- Popescu-Pasărea, Ion – *Noul Idiomelar ce cuprinde cântările praznicilor împărătești și ale sfinților cu polileu scrise după Anton Pann, Dimitrie Suceveanu și Ștefanache Popescu*, Tipografia cărților bisericești, București, 1933

